

Summary

Maryna Demura, Daria Klepka, Iryna Krytska. Ensuring of the rights and legal interests of the person in the conditions of "digitalization" of criminal proceedings.

The article identifies and characterizes perspective vectors of digital transformation of pre-trial investigation through the prism of ensuring the rights and legitimate interests of the individual.

In particular, the first vector of digital transformation of pre-trial investigation is the improvement of the national model of detection and disclosure of criminal offenses. Its separation is due to the fact that the rules of the current criminal procedural legislation differ with certain archaicity about the latest manifestations of illegal acts on the network, since they contain general rules for the protection of rights and legitimate interests of a person against threats in reality, without considering the possibility of committing criminal offenses online. The main directions of this vector include: (1) determining the position of digital information and its media in the system of procedural sources of evidence; (2) expanding the legislatively regulated ways of generating evidentiary information in criminal proceedings; (3) change of conceptual approaches to the verification and evaluation of evidence in criminal proceedings.

At the same time, the second vector of digital transformation of pre-trial investigation should be the creation of a digital platform for the interaction of the criminal proceedings subjects. The article highlights the potential directions for implementing the idea of creating a designated platform: a) fixing the possibility of filing an application, notification of a criminal offense through electronic appeal; b) the creation of a single electronic register of pre-trial investigation and trial materials, which should ensure free access of parties to the material of proceedings. According to the authors of the article, such access to the materials of the proceedings should provide various possibilities: (1) online submission of procedural documents, exchange of documents between participants, courts, institutions; (2) online access to all publicly available material; (3) ensuring the identification of a person in criminal proceedings by means of an electronic signature whereby it can be established that the document is signed electronically by a specific person; (4) messaging online; (5) obtaining the results of the consideration of the petitions by the parties to the proceedings, and more.

Key words: digital transformation, ensuring the rights and legitimate interests, pre-trial investigation, digital platform, digital evidence, verification and evaluation of evidence.

DOI: 10.36695/2219-5521.1.2020.60

УДК 343.292

М.Д. ДЕНИСОВСЬКИЙ, І.О. ТОМЧУК

Михайло Дмитрович Денисовський, кандидат юридичних наук, декан юридичного відділення Галицького коледжу імені В'ячеслава Чорновола*
ORCID: 0000-0002-2265-4190

Інна Олександрівна Томчук, кандидат юридичних наук, завідувач кафедри Галицького коледжу імені В'ячеслава Чорновола**
ORCID: 0000-0001-9234-043X

ЗДІЙСНЕННЯ ПОМИЛУВАННЯ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ

Постановка проблеми. На сучасному етапі державна політика у сфері кримінального права в Україні першочергово спрямована на те, щоб кожен, хто вчинив злочин, був притягнутий до кримінальної відповідальності і поніс відповідно законне й справедливе покарання. Проте застосуванням виключно каральних заходів бажаних результатів у процесі боротьби зі злочинністю досягти вкрай важко. Поряд з такими принципами кримінального права як законність, справедливість, невідворотність покарання, знаходиться місце застосування не менш важливого принципу гуманізму. Проявом останнього є нормативне закріплення в кримінальному законодавстві інституту звільнення від покарання та його відбування, в межах якого і надалі складним та дискусійним залишається помилування.

Слід зазначити, що інститут помилування засуджених функціонує майже в усіх країнах світу незалежно від форми правління, державного устрою та правової системи та має свої особливості застосування, які доцільно було б розглянути та проаналізувати з метою запозичення позитивного досвіду. Таким чином, неабиякий науковий інтерес викликає дослідження як вітчизняного, так і зарубіжного законодавства з питань застосування помилування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед вітчизняних та зарубіжних науковців, які останнім часом займалися дослідженням проблем правового механізму реалізації права помилування можемо назвати таких, як І.Г. Богатирьов, В.Г. Гончаренко, О.П. Горюх, В.М. Додонов, А.А. Музика, Є.О. Письменський, М.І. Сірий, О.В. Чепелюк, С.М. Школа та інші.

© М.Д. Денисовський, І.О. Томчук, 2020

* *Mykhaylo Denysovskyy, Ph.D. in Law, Lecturer of Law Vyacheslav Chornovil Halytskyi College*

** *Inna Tomchuk, Ph.D. in Law, Lecturer of Law Vyacheslav Chornovil Halytskyi College*

Незважаючи на значний внесок вчених-правознавців у дослідження інституту помилування, ряд аспектів вказаної проблематики й надалі залишаються дискусійними та невирішеними, досвід застосування до осіб помилування за законодавством зарубіжних країн не достатньо вивчений.

Формулювання мети статті. Метою статті є порівняльне дослідження інституту помилування у різних державах та надання пропозицій щодо вдосконалення вітчизняного законодавства з урахуванням позитивного досвіду зарубіжних країн.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи правову політику у сфері протидії злочинності як в Україні, так і в інших державах світу, слід зазначити, що її визначальними рисами є гуманізація, індивідуалізація та економія кримінальної репресії, власне цьому й сприяє звільнення від відбування покарання. Здійснення помилування в усьому світі вважається проявом милосердя щодо особи, яка скоїла злочин та є водночас дієвим стимулом для виправлення осіб, які відбувають кримінальне покарання.

Даний кримінально-правовий інститут відомий людству ще здавна і з'явився одночасно з державною владою й системою правосуддя. На сьогоднішній день інститут помилування зберігається в більшості держав світу і закріплений у міжнародних актах. Як правило, конституційним правом помилування наділений глава держави, проте в деяких федеративних державах ним володіє також глава суб'єкта (регіону) федерації (наприклад, у США за провини, які перебувають під юрисдикцією будь-якого штату, правом помилування наділений губернатор відповідного штату)¹.

Законодавство окремих держав має ряд особливостей, що стосуються сфери застосування та процедури помилування. Так, згідно зі ст. 29 Конституції Ісландії Президенту країни надається право не тільки помилування засуджених осіб, а й припинення кримінального переслідування на досудових стадіях, якщо на те є поважні причини. В Італії існує два види помилування: *indulto* і *grazia*, різниця яких полягає в суб'єкті прийняття рішення про помилування: перше надається парламентом шляхом прийняття Закону, який затверджується більшістю в 2/3 обох палат парламенту, друге – президентом².

В Україні має право просити про помилування будь-який засуджений, незалежно від вчиненого ним злочину, якщо обвинувальний вирок набрав законної сили, а надати його може виключно Президент України (п. 27 ч. 1 ст. 106 Конституції України)³. Відповідно до ст. 87 Кримінального кодексу України Президент України здійснює помилування лише стосовно індивідуально визначеної особи⁴. Питання, пов'язані із застосування помилування, регулює відповідне Положення про порядок здійснення помилування (далі – Положення)⁵. Пункт 2 цього Положення визначає, що помилування засуджених здійснюється у виді: 1) заміни довічного позбавлення волі на позбавлення волі на строк не менше 25 років (клопотання про помилування при цьому може бути подане після відбуття особою не менше 20 років призначеного покарання, відповідно до ч. 2 п. 4 даного Положення); 2) повного або часткового звільнення від основного і додаткового покарань.

Ознайомившись з даним Положенням, бачимо відсутність можливості здійснювати помилування у вигляді заміни невідбутої частини покарання більш м'яким, яке було в його попередніх редакціях. Пояснити це можна тим, що ст. ст. 85, 87 Кримінального кодексу України не передбачають в якості видів помилування заміни покарання або його невідбутої частини більш м'яким.

Правильно, на нашу думку, звертає увагу з цього приводу О.П. Горох, який зазначає, що таке рішення законодавця не є обґрунтованим. Обраний суб'єктом законодавчої ініціативи шлях вдосконалення законодавства не є раціональним та прогресивним. Деякі особи, які відбувають покарання за вчинення особливо тяжких злочинів, в силу своїх індивідуальних психологічних характеристик потребують не повного чи часткового звільнення від покарання, а саме заміни покарання чи його невідбутої частини більш м'яким. Таким чином, вид помилування заміна невідбутої частини покарання більш м'яким заслуговує на своє повернення до Положення про порядок здійснення помилування 2015 року. Водночас, з метою узгодження законодавства у цій сфері, ст. 87 КК України треба доповнити положенням про можливість здійснення актом про помилування заміни невідбутої частини покарання більш м'яким⁶.

Слід зазначити, що особа звільняється в разі її помилування безумовно від призначених їй покарань, оскільки помилування з випробувальним строком не передбачено чинними нормативно-правовими актами України. Саме це й викликало певні дискусії серед науковців, адже в разі звільнення особи не виключено вчинення нею знову нового злочину. Слушно зазначає з цього приводу Є.О. Письменський, що в разі помилування особи є певні ризики продовження нею протиправної поведінки⁷.

У цьому зв'язку заслуговує на підтримку позиція А.А. Музики, який пропонує впровадити умовне помилування. Як зазначає науковець, умовність полягатиме в тому, що засуджений не буде звільнений остаточно, а невідбуте покарання (або його частина) для нього стане випробувальним строком. Якщо винуватий упродовж цього часу вчинить злочин, то суд повинен призначити йому остаточне покарання згідно з правилами призначення покарання за сукупністю вироків⁸. Запропонований підхід підтримують також і такі вчені-юристи, як С.М. Школа⁹, І.Г. Богатирьов¹⁰ та інші.

Ми дотримуємося також саме такої думки, адже така умова при звільненні буде слугувати як додатковий стримуючий фактор від вчинення особою нових злочинів і стимулюватиме її лише до правомірної поведінки, адже вчинення особою будь-якого злочину скасовуватиме умовне помилування.

Вважаємо доцільним звернути увагу ще й на те, що деякі науковці дотримуються позиції стосовно ліквідації інституту помилування. Серед них В.Г. Гончаренко, який зазначає, що інститут помилування підлягає скасуванню як прояв образливої для людської гідності феодально-монархічної необмеженої влади, що грубо порушує закріплений Конституцією поділ функцій влади і нехтує принципами демократичного судочинства, перешкоджає утвердженню дійсно персонального і гласного обґрунтованого безпосереднього звільнення від покарання з урахуванням інтересів засудженого, потерпілого і суспільства в цілому у межах здійснення справедливого правосуддя. Як слушно зазначає науковець, законодавче забезпечення здійснення помилування є

вкрай недосконалим і з позиції теорії права, і з точки зору процедурної надійності та неупередженості прийняття юридичних рішень. Помилування фактично здійснюється келійно, не прозоро і заочно особами з неконституційних органів за мінімальною й опосередкованою участі Президента в цьому процесі, що створює виключно сприятливе підґрунтя для практично безкарної корупції¹¹.

В.В. Навроцька також є противником застосування помилування, адже воно відбувається, на її думку, з ігноруванням прав потерпілого. Інтереси осіб, що втягнуті в конфлікт, вирішуються державою на користь однієї сторони – винного. Тому особливо несправедливим є застосування помилування до осіб, визнаних винними у вчиненні діянь, які належать до категорії справ приватного обвинувачення. У таких справах держава через свої органи не повинна втручатися у вирішення питань про звільнення засудженого від покарання¹².

Щодо того, чи потрібен нам інститут помилування, то не слід забувати, що його потрібно розглядати ще і як політичний або конституційно-правовий інструмент. Як слушно зауважує з цього приводу М.І. Сірий, за тривалу історію людської цивілізації помилування певних осіб багато разів виступало засобом досягнення міждержавного або внутрішньодержавного компромісу. Воно доволі часто було умовою припинення військових конфліктів, налагодження дипломатичних відносин між країнами або ж досягнення єдності народів та замирення ворогуючих політичних сил¹³. Наприклад, у 2016 р. була помилувана українська льотчиця Надія Савченко з метою обміну на двох засуджених в Україні громадян Росії.

На нашу думку, інститут помилування в Україні в жодному разі не можна скасовувати, проте він потребує на сьогоднішній день значного вдосконалення. З цього приводу впливає питання, чи відповідає інститут помилування Конституції України, в якій ч. 1 ст. 124 чітко зазначає, що правосуддя в Україні повинно здійснюватися виключно судами, а привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускається. Зрозуміло, що засудження особи, тобто призначення їй покарання та звільнення від нього крім суддів, не може здійснюватися ніким. Тому можна вважати неконституційним призначення покарання судом у межах наданих йому функцій правосуддя, натомість звільнення від нього іншим органам, що не є органом правосуддя та фактично привласнив функцію суду.

Йдеться про наступне. На сьогоднішній день клопотання про помилування засудженого разом з необхідними документами надсилаються до Департаменту з питань громадянства, помилування, державних нагород Офісу Президента України. Відповідно до п. 8 Положення попередньо вони мають бути розглянуті Комісією при Президенті України у питаннях помилування (далі – Комісія), до складу якої входять висококваліфіковані юристи, громадські діячі, політики та представники творчої інтелігенції.

Про клопотання, які не підлягають задоволенню, Департамент повинен доповісти Комісії, відповідно до п. 10 Положення, а Комісія в свою чергу доповідає Президенту України (п. 12 Положення). Таким чином постає питання, чи є можливість у Президента держави слухати доповіді щодо тисячі клопотань засуджених про помилування, які не підлягають задоволенню? Як бачимо, до функцій Президента України Положенням віднесено лише помилування засуджених за рішенням Комісії, а функція відмови в помилуванні повністю належить до компетенції Комісії, що, вважаємо, суперечить Конституції України. Тобто в Україні здійснення помилування засуджених сконцентровано не в органі державної влади, а допоміжних (дорадчих) органах, які не повинні мати владних повноважень. Натомість, у більшості європейських країн (Данії, Норвегії, Швеції, Франції, Австрії, Польщі) до процедури помилування залучається міністерство юстиції, Генеральний прокурор та суд. Тільки в Чехії, подібно до України, є Канцелярія Президента, яка здійснює розгляд клопотань про помилування.

Позитивним у цьому аспекті вбачаємо досвід здійснення помилування в Республіці Польща (ст. 139 Конституції та ст. ст. 560–568 Кримінально-процесуального кодексу Польщі (далі – КПК))¹⁴, де суд, тобто судді та засідателі, які постановили вирок, розглядають клопотання про помилування відповідно до ст. 561 КПК Республіки Польща у строк до двох місяців з дня його одержання. При цьому враховується: поведінка засудженого після проголошення вироку, стан його здоров'я і сімейний стан, відшкодування заподіяних злочинним збитків, строк відбутного покарання та особливі події, що відбулися після винесення вироку і стали підставою для звернення із поданням про помилування. Основними критеріями для визначення можливості для помилування є загальна оцінка гуманності, справедливості та раціональності виконання вироку. Розгляд клопотання про помилування є гласним та відкритим, за його результатами постановлюється позитивний або негативний висновок, що надсилається Генеральному прокурору Польщі, який готує свій висновок та направляє справу Президенту. Таким чином, у Республіці Польща кожне клопотання про помилування розглядається своєчасно, адже в розгляді бере участь не декілька осіб, а практично вся судова система держави. Вважаємо такий досвід позитивним, що заслуговує на запозичення в Україні.

Щодо кількості помилуваних осіб в Польщі, то їх небагато. Так, помилуваних в 2015 р. – сім осіб, 2016 р. – 18, 2017 р. – 14. За період 2006–2018 рр. – 80 осіб.

Аналізуючи Укази Президента України про помилування засуджених, починаючи із прийняттям Кримінального кодексу України 2001 р., зокрема, 2001–2019 рр., слід зауважити, що кількість даних осіб зменшилася майже у 100 разів. Так, у 2001 р. було помилувано 1162 особи, натомість у 2016 р. – 18 осіб. Найменша кількість помилуваних була в 2011 р. – чотири особи та в 2014 р. – одна особа. Упродовж 2018–2019 рр. загальна кількість помилуваних в Україні становила 18 осіб.

Щодо помилування осіб, засуджених до довічного позбавлення волі в Україні, то слід зазначити про те, що українське законодавство значно відстає від європейського. Міжнародне та національне право визнає, що головною метою будь-якого покарання є виправлення людини і це, безумовно, повинно бути стимулом для засудженого, що надає йому право розраховувати на звільнення. На жаль, для осіб, яким призначено покарання у виді довічного позбавлення волі в Україні єдиною можливістю звільнення є процедура помилування, яка в нашій державі є неефективною.

За статистичними даними Адміністрації кримінально-виконавчої служби України, чисельність довічно ув'язнених осіб становила на 1 січня 2020 р. 1536 осіб (рік тому – 1541 особа, два роки тому – 1572 особи, три роки тому – 1579 осіб), в тому числі 23 жінки¹⁵. Варто зауважити, що в останні чотири роки кількість довічно засуджених зменшується попри те, що за даними Державної судової адміністрації щороку додається приблизно 20 знову засуджених довічників. Основною причиною є смертність засуджених. Так, у 2017 р. вмерло 33 довічно ув'язнених особи, а в 2018 р. – 27 осіб. Стільки ж довічників вмерло й у 2019 році. Призначення покарання в Україні у виді довічного позбавлення волі, як бачимо, означає повільну страту цих осіб, оскільки умови утримання в'язнів не найкращі, а шансів вийти на волю шляхом помилування практично немає.

Адвокати Гельсінської спілки у справі «Петухов проти України» внесли низку зауважень щодо недосконалості механізму помилування, зокрема, у разі засудження особи до довічного позбавлення волі: 1. Після відбування 20 років покарання довічно засуджений має право на помилування, яке замінить довічний термін на 25 років. Стаття 87 КК України не дає чіткого визначення, чи має засуджений відбувати ці 25 років «з нуля» чи йому зарахують попередньо відбуті роки. 2. Чи може довічно ув'язнений, отримавши новий термін 25 років, звільнитися умовно-достроково після відбування $\frac{3}{4}$ цього покарання. 3. Особи, засуджені за тяжкі та особливо тяжкі злочини, можуть бути помилувані «у виняткових випадках при наявності надзвичайних обставин». Що це за обставини – закон не визначає. З практики відомо, що йдеться про невиліковно хворих або фізично непрацездатних в'язнів. Звільняють зазвичай безнадійно хворих, тому ця процедура, вважаємо, не є «можливістю звільнення». Ці умови обмежують можливість засудженого, який став на шлях виправлення, до звільнення. 4. Комісія з помилування розглядає клопотання заочно, без участі засудженого, а, отже, позбавляє можливості бути почутим або відповісти на запитання членів Комісії. 5. Комісія з помилування складається, окрім невизначеної кількості адвокатів, із «громадських діячів, політиків та інтелектуалів». Останні неспеціалісти не здатні до професійної експертизи клопотань про звільнення. 6. Відсутня чітка процедура, згідно з якою тюремна адміністрація готує свою письмову думку, характеристики прохача та інші документи, які вплинуть на рішення Комісії. Прохач не може оскаржити інформацію, викладену у цих документах. 7. Комісія з помилування не зобов'язана мотивувати своє рішення в разі, якщо вона приймає рішення відхилити клопотання. А отже, довічно ув'язнений ніколи не дізнається, чому клопотання було відхилено. 8. Рішення Комісії та Президента ніде не публікуються і не підлягають подальшому розгляду судами. 9. Комісія може відхилити прохання, не надсилаючи його до Президента, Президент може відхилити прохання, не дивлячись на рекомендацію Комісії. Це додатково обмежує шанси ув'язненого. 10. Оскільки відсутній судовий розгляд відмови у помилуванні, то неможливо взагалі встановити, чи керувалися Комісія та Президент взагалі хоч якимись міркуваннями з цього приводу¹⁶. Таким чином, усі ці проблемні питання доцільно було б чітко зазначити у законодавстві шляхом внесення відповідних змін.

Слід зауважити, що 26 листопада 2015 р. народні депутати підтримали законопроект № 2292 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо заміни довічного позбавлення волі більш м'яким покаранням»¹⁷, згідно з яким «у разі заміни засудженому призначеного судом покарання у виді довічного позбавлення волі на позбавлення волі на строк двадцять п'ять років у строк відбування покарання повністю зараховується час перебування під вартою та період фактичного перебування у місцях позбавлення волі». Але Президент України наклав вето на даний закон. Після внесення до нього відповідних змін 3 жовтня 2018 р. вето президента не було подолано, закон відхилили.

Звернувшись до досвіду країн із розвиненими системами виконання покарань, слід зауважити, що мінімальна кількість років, які необхідно відбутися у в'язниці для отримання можливості бути звільненим від довічного позбавлення волі, є різною: Австрія – 15, Бельгія – 15, зі збільшенням до 19 або 23 років для рецидивістів, Кіпр – 12, Данія – 12, Фінляндія – 12, Франція – 18, Німеччина – 15, Угорщина – 20, Ірландія, Ліхтенштейн – 1), Люксембург – 15, Монако – 15, Швеція – 10, Швейцарія – 15 років, що може бути зменшено до 10, Македонія – 15 років.

Клопотання про помилування розглядаються в більшості із вказаних країн Міністром юстиції. У разі позитивного висновку, справа передається Міністром юстиції Генеральному прокуророві для повного всебічного розслідування. Лише тоді його підписує Президент (наприклад, ст. R-133-1 Кримінального кодексу Франції). В Іспанії аналогічно, перш, ніж Король вирішить питання про помилування, клопотання повинен розглянути Міністр юстиції. Обов'язково враховується, чи не порушить помилування засудженого права третіх осіб чи потерпілих від злочину. За будь-яких обставин, помилування не звільняє від цивільної відповідальності за злочин. Особливістю помилування в Чеській Республіці є те, що помилування, як правило, надається за запитом, але Президент Республіки також може надати помилування за власним бажанням. Наприклад, Міністр юстиції (або інші) може подати Президенту Республіки окремі пропозиції стосовно осіб, які не підпадають під амністію чи інші види звільнення, однак вони заслуговують на помилування. В Австрії щороку Міністерство юстиції видає запити до установ виконання покарань для того, щоб подали списки засуджених, які мають шанс на помилування. Уся процедура, підготовка матеріалів та їх подача здійснюється шляхом електронного подання та заповнення бланків. Аналізуючи досвід зарубіжних країн, було помічено, що деякі країни мають певні обмеження щодо злочинів, за які можливе помилування. Так, в Ізраїлі, для прикладу, не можна милувати засуджених за військові злочини, в Австрії на законодавчому рівні встановлені особи, які не підлягають помилуванню¹⁸. Здебільшого, на нашу думку, вищезазначений досвід іноземних держав з питань помилування має позитивні моменти і може бути застосований в Україні.

Висновки. Враховуючи вищевикладене, можна зробити наступні висновки та запропонувати внести в законодавство України такі зміни:

1. Оскільки вітчизняне законодавство не містить визначення поняття помилування, його слід передбачити в Положенні про порядок здійснення помилування, зокрема, доповнити ч. 2 перед словами «Помилу-

вання засуджених здійснюється у виді» таким змістом: «Помилування – це спеціальний вид повного або часткового звільнення від відбування покарання, або заміни невідбутої частини покарання більш м'яким індивідуально визначеної особи, засудженої за вчинення злочину, що здійснюється на підставі відповідного Указу про помилування, виданого Президентом України», попередньо доповнивши Положення та ст. 87 КК України таким видом помилування, як «заміна невідбутої частини покарання більш м'яким».

2. Запровадити в Україні щодо помилування можливість звільняти від покарання лише «умовно», що дасть змогу попередити вчинення звільненими особами повторних злочинів, адже у разі скоєння нового умисного злочину невідбутої частини покарання буде приєднуватися до покарання за новий злочин. У зв'язку з цим пропонуємо доповнити ч. 1 ст. 87 КК України таким змістом: «Звільнення від відбування покарання в порядку помилування можливе лише із застосуванням іспитового строку на термін невідбутої частини покарання. У разі вчинення нового злочину протягом іспитового строку, суд призначає остаточне покарання за правилами, визначеними статтею 71 КК України».

3. Доцільним вбачається запровадити певні обмеження щодо застосування помилування в Україні, зокрема: доповнити ч. 3 ст. 87 КК України таким змістом: «До осіб, засуджених за згвалтування, помилування може бути застосоване лише за наявності згоди потерпілої особи».

4. Запровадити електронний Реєстр помилуваних, в якому була б максимально акумульована інформація про практику здійснення помилування Президентом України, тобто Укази про помилування повинні публікуватися на сайті Президента України та бути доступними для громадськості. Крім того, слід запровадити й те, що в кожному випадку повинно бути мотивоване пояснення щодо відмови у помилуванні із розміщенням його на сайті Президента.

5. Дозволити подачу клопотань та супровідних матеріалів в електронному вигляді, що зможе значно полегшити співпрацю між державними органами, які здійснюють підготовку та розгляд матеріалів за клопотаннями про помилування. Крім того, на сайті Президента для ознайомлення повинно бути представлено: повна процедура, перелік документів, які необхідно зібрати, адреси, куди направляти клопотання про помилування, адже це також зможе суттєво покращити доступ до інформації як засуджених, так і їх близьких родичів в Україні, враховуючи наявне право у засуджених на користування мережею Інтернет.

6. До процедури помилування в Україні слід залучати міністерство юстиції, яке опікується сферою виконання покарань та суд, що допоможе забезпечити відкритість і зменшить ризик зловживань, а не Комісію. Крім того, розгляд клопотання повинен бути за обов'язкової участі засудженого.

7. Враховуючи досвід країн із розвиненими системами виконання покарань, пропонуємо внести зміни до ч. 2 ст. 87 КК України та викласти її в наступній редакції: «Актом про помилування може бути здійснена заміна засудженому призначеного судом покарання у виді довічного позбавлення волі на позбавлення волі на строк не менше двадцяти років, в який зараховується час перебування під вартою та строк відбутого покарання. Клопотання про помилування може бути подане після відбуття особою не менше 15 років призначеного покарання».

Вважаємо, що запропоновані зміни допоможуть підвищити рівень ефективності інституту помилування в Україні та максимально наблизити національне законодавство з питань помилування до європейського рівня.

¹ Додонов В.Н. Сравнительное уголовное право. Общая часть: монография / под общ. ред. С.П. Щербы. Москва: Юрлитинформ, 2009. 448 с. С. 403.

² Конституції держав Європи: в 3 т. / под общ. ред.: Окуньков Л.А. Москва: Норма, 2001. 840 с. Т. 2. С. 117–118.

³ Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 20.01.2020).

⁴ Кримінальний кодекс України: Закон України від 05 квітня 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 20.01.2020).

⁵ Положення про порядок здійснення помилування: Указ Президента України від 21 квітня 2015 р. № 223/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/223/2015> (дата звернення: 20.01.2020).

⁶ Горюх О.П. Актуальні проблеми здійснення помилування в Україні. *Eurasian Academic Research Journal*. 2016. № 2 (02). С. 41–46. С. 43.

⁷ Письменський Є.О. Про пошук нових підходів до забезпечення ефективності застосування помилування. *Ефективність кримінального законодавства: доктринальні, законотворчі та правозастосовні проблеми її забезпечення*: матер. міжнарод. наук.-практ. кругл. столу (м. Харків, 17 трав. 2019 р.) / укладачі: Л.М. Демидова, К.А. Новікова, Н.В. Шульженко. Харків: Константа, 2019. С. 186–189. С. 187.

⁸ Музика А.А. Право помилування в Україні: актуальні питання. *Актуальні питання вдосконалення процедури помилування*: зб. матеріалів круглого столу. Київ: Ін-т крим.-викон. служби, 2016. С. 33–37. С. 35.

⁹ Школа С.М. Кримінально-правові проблеми застосування амністії та здійснення в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2003. 248 с. С. 121–122.

¹⁰ Богатирьов І.Г. Наукова дискусія щодо проблем застосування інституту помилування до засуджених в Україні. *Вісник прокуратури*. 2016. № 1 (175). С. 101–108. С. 106.

¹¹ Гончаренко В.Г. Правовий статус і процесуальні аспекти інституту помилування. *Вісник Академії адвокатури України*. 2010. Число 3 (19). С. 45–49. С. 48.

¹² Навроцька В.В. Амністія та помилування – акт справедливий для потерпілого? *Проблеми правового регулювання і практики застосування амністії та помилування*: матеріали міжнарод. наук.-практ. Інтернет-конф. (м. Луганськ, 6–20 лют. 2012 р.) / МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е.О. Дідоренка. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2012. URL: https://kp-lduvs.at.ua/publ/internet_konferencija/materialy_konferencii/navrocka_v_v_amnistija_ta_pomiluvannja_akt_spravedlivij_dlja_poterpilogo/5-1-0-59 (дата звернення: 20.01.2020).

¹³ Сірий М. Актуально про помилування. *Українська правда: інтернет видання*. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2013/11/18/7002351> (дата звернення: 15.04.2019).

¹⁴ Кодексы Польши. Уголовный кодекс. Уголовно-процессуальный кодекс (выдержки). Уголовно исполнительный кодекс. Москва : Penal Reform International, 1998. 180 с.

¹⁵ Кримінально-виконавча система України в 2019 році. Статистичний огляд. URL: <http://ukrprison.org.ua/articles/1581323348>

¹⁶ Шинкаренко О. Пожиттєве чи смертний вирок? URL: https://lb.ua/blog/oleg_shynkarenko/339915_pozhittieve_chi_smert_niy_virok.html (дата звернення: 07.03.2020).

¹⁷ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо заміни довічного позбавлення волі більш м'яким покаранням: проект Закону від 03 березня 2015 р. № 2292. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=54261 (дата звернення: 07.03.2020).

¹⁸ Інститут помилування в Україні та світі: монографія / за ред. Є. Бараша, М. Рудницьких. Київ: ФОРУМ, 2018. 173 с. С. 144–145. URL: <http://dspace.lnuvs.edu.ua/bitstream/123456789/263/1/%2826%29%20%D0%9F%D0%B8%D1%81%D1%8C%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9%20%D0%84.%D0%9E.%20%28%D1%82%D0%B0%20%D1%96%D0%BD.%29%20%D0%86%D0%BD%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%82%D1%83%D1%82%20%D0%BF%D0%BE%D0%BC%D0%B8%D0%BB%D1%83%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D0%B2%20%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96%20%D1%82%D0%B0%20%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D1%96%20%28%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F%29.pdf> (дата звернення: 07.03.2020).

Резюме

Денисовський М.Д., Томчук І.О. Здійснення помилування за законодавством України та зарубіжних країн: проблемні аспекти.

Статтю присвячено проблемним питанням, пов'язаним із порядком застосування помилування в Україні. Аналізується досвід зарубіжних держав стосовно помилування, здійснюється порівняння норм українського та зарубіжного законодавства у цій сфері з виявленням відповідних недоліків та переваг. Висловлюється думка, що законодавче забезпечення здійснення помилування в Україні є вкрай недосконалим і з позиції теорії права, і з точки зору процедурної надійності та прозорості прийняття юридичних рішень. Особливо це стосується механізму помилування осіб, засуджених до довічного позбавлення волі. У підсумках роботи, враховуючи недоліки законодавчої регламентації інституту помилування у кримінальному законодавстві України та потреби сьогодення, а також позитивний досвід зарубіжних країн у цій сфері, зроблено відповідні висновки та запропоновано внесення низки змін до законодавства України.

Ключові слова: помилування, засуджений, звільнення від покарання, довічне позбавлення волі, клопотання про помилування, досвід зарубіжних країн.

Резюме

Денисовский М.Д., Томчук И.О. Осуществления помилования по законодательству Украины и зарубежных стран: проблемные аспекты.

Статья посвящена проблемным вопросам, связанным с порядком применения помилования в Украине. Анализируется опыт зарубежных государств в отношении помилования, осуществляется сравнение норм украинского и зарубежного законодательства в этой сфере с выявлением соответствующих недостатков и преимуществ. Кроме того, в работе обобщены и проанализированы статистические данные по количеству лиц, к которым было применено помилование в Украине и за ее пределами в течение 2010–2019 гг. и сделан вывод, что на сегодняшний день оно является крайне редким явлением по сравнению с предыдущими годами. В итогах работы, учитывая недостатки законодательной регламентации института помилования в уголовном законодательстве Украины и потребности настоящего, а также положительный опыт зарубежных стран в этой сфере, сделаны соответствующие выводы и предложено внесение ряда изменений в законодательство Украины.

Ключевые слова: помилование, осужденный, освобождение от наказания, пожизненное лишение свободы, ходатайство о помиловании, опыт зарубежных стран.

Summary

Mykhaylo Denysovskyy, Inna Tomchuk. The controversial issues of the implementation of clemency in the legislation of Ukraine and foreign countries.

The article deals with issue of clemency and its controversial application in Ukraine. Thus, the subject of our study is the analysis of the norms of domestic law that regulate the grounds and procedure of applying clemency to people who committed the crime and sentenced to imprisonment. The practical experience of the application of clemency in foreign countries is analyzed. Particular attention is paid to the comparison of the norms of Ukrainian and foreign legislation in the practice of clemency with revealing its disadvantages and advantages. In particular, the regulations of the Constitutions, the Criminal Codes and other normative acts that refer to the issue of clemency are examined.

The study demonstrates that legislative support for the implementation of the clemency in Ukraine is vague as from the standpoint of the theory of law and from the point of view of procedural reliability and transparency of legal decision-making. The study has confirmed the weaknesses of the implementation the mechanism of clemency for people who are sentenced to life imprisonment. It has been found that the practice of applying clemency in Ukraine is accompanied with direct violations of the requirements of normative legal acts.

The article provides the analyzes of statistics on the number of people who have been granted the clemency in Ukraine and abroad during 2010–2019. The study has confirmed that the issue of clemency is rare practice nowadays in comparison to the previous years.

The results of our research suggest that the application of clemency in all countries is not only justified by the considerations of humanism but the institution of clemency also has a practical purpose, it can contribute to the achievement of the specific political goals.

The mechanism of clemency has become an up-to-date issue nowadays in Ukraine legislation, thus the study suggests a number of amendments to the legislation of Ukraine to improve the downsides of the legislative regulation of the mechanism of clemency in the criminal legislation.

Key words: clemency, condemned, release from punishment, life imprisonment, appeal for clemency, experience of foreign countries.